

ISSN 2219-2654

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ

**ТЕОРЕТИЧНІ
І ПРИКЛАДНІ
ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЇ**

Збірник наукових праць

№ 3 (38) 2015

Том 2

**ТЕОРЕТИЧНІ І ПРИКЛАДНІ
ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЇ**
№ 3(38) 2015 Том 2

Збірник наукових праць

Засновано у 2001 році

Засновник:
Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля

Журнал зареєстровано
Міністерством юстиції України
Свідоцтво про державну реєстрацію
серія КВ № 15358-3930P
від 05.06.09

**THEORETICAL AND APPLIED
PROBLEMS OF PSYCHOLOGY**
№ 3(38)2015 Том 2

Collection of scientific works

It was founded in 2001

The founder is
Volodymyr Dahl East-Ukrainian
National University

Registered by the Ministry of
justice of Ukraine
Registration certificate
KB № 15358-3930P dated
05.06.09

Збірник наукових праць включено до Переліку наукових видань ВАК України відповідно постанови Президії ВАК України №1-05/4 від 26.05.2010 (Бюлетень ВАК України № 6, 2010 р.), в якому можуть публікуватися основні результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з психології.

ISSN 2219-2654

Голова редакційної колегії збірника:
Завацька Н.Є., доктор психологічних наук, професор

Редакційна колегія збірника:

Блинова О.Є., д.психол.н., проф.; Борисяк А.С., д.психол.н., проф.; Бохонкова Ю.О., д.психол.н., доц. (заступник голови); Бочелюк В.Й., д.психол.н., проф.; Гарькавець С.О., д. психол.н., проф.; Карамушка Л.М., член-кор. НАПН України, д.психол.н., проф.; Ковальчук З.Я., д.психол.н., проф.; Лешек Фредерік Коженювський, д.психол.н., проф. (Краків, республіка Польща); Ложкін Г.В., д.психол.н., проф.; Максименко С.Д., дійсний член НАПН України, д.психол.н., проф.; Пілецька Л.С., д.психол.н., доц.; Альфред Прітц, д.психол.н., проф. (Відень, Австрійська республіка); Скребець В.О., д.психол.н., проф.; Солов'єв О.В., д.психол.н., доц.; Тоба М.В., д.психол.н., проф.; Чернобровкін В.М., д.психол.н., проф.; Швалб Ю.М., д.психол.н., проф.; Шербан Т.Д., д.психол.н., проф.

Відповідальний секретар: Тоба М.В., д.психол.н., проф.

В збірник увійшли статті вчених у галузі психології, докторантів, аспірантів, здобувачів, магістрантів Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля та вищих навчальних закладів України за тематиками «Соціальна психологія», «Загальна психологія», «Педагогічна психологія», «Вікова психологія», «Психологія управління», «Медицина психологія» та ін.

Статті прорецензовані членами редакційної колегії.

Збірник підготовлено кафедрою соціальної та практичної психології та кафедрою психології Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.

Рекомендовано до друку Вченою радою Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (протокол № 5 від 26.03.2014 р.).

Матеріали друкуються мовою оригіналу в авторській редакції.

© Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, 2015
© Volodymyr Dahl East-Ukrainian National University, 2015

ЗМІСТ

<i>Баранова С. В.</i> ДО ПИТАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У СТРУКТУРІ ПОЛІТИКО-ПРАВОВОЇ СВІДОМОСТІ ОСОБИСТОСТІ.....	6
<i>Барчі Б. В.</i> МІРКУВАННЯ ВЧЕНИХ ПРО ФЕНОМЕН «ПРОФЕСІЙНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ БЕЗРОБІТНОГО».....	15
<i>Бідюк І.А.</i> ТВОРЧІ ЗДІБНОСТІ ЯК ПРОФЕСІЙНА ОСОБЛИВІСТЬ МЕНЕДЖЕРІВ.....	23
<i>Богдан Т.В., Горобець Т.В.</i> СУПЕРЕЧЛИВІ ТЕНДЕНЦІЇ ПСИХІКИ ОСОБИСТОСТІ У КОНТЕКСТІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕЗАДАПТАЦІЇ.....	29
<i>Богучарова О.І., Бондаренко З.П.</i> ВОЛОНТЕРСТВО СТУДЕНТІВ УНІВЕРСИТЕТА: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА.....	47
<i>Войткоуа У.А.</i> PROFESSIONAL SELF-DETERMINATION OF YOUTH IN THE CONDITIONS OF MODERN SOCIAL CHANGE.....	59
<i>Боярин Л.В.</i> СТАНОВЛЕННЯ ТА ЗАТВЕРДЖЕННЯ ПОНЯТТЯ ПОСТТРАВМАТИЧНОГО СТРЕСОВОГО РОЗЛАДУ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ.....	65
<i>Брюховецька О. В.</i> ГЕНДЕРНО-ВІКОВІ ЧИННИКИ ПРОФЕСІЙНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ КЕРІВНИКІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ.....	72
<i>Венгер Г.С.</i> ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД СУЧАСНОЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ У ПІДТРИМЦІ СТВОРЕННЯ ЩАСЛИВОЇ СІМ'І.....	84
<i>Вішнік Н.В.</i> РОЗВИТОК ОСОБИСТІСНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УЧНІВ ЗАСОБАМИ ШКІЛЬНОЇ МУЗЕЙНОЇ ПРАКТИКИ.....	91
<i>Волченко Л. П.</i> ОСНОВНИЙ ЗМІСТ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ТРЕНІНГУ З ФОРМУВАННЯ ПРОСОЦІАЛЬНИХ УЯВЛЕНЬ СТАРШИХ ШКОЛЯРІВ ЗА УМОВ СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ.....	99
<i>Гирькавець С. А., Яковенко С. И.</i> ОСОБЕННОСТИ ВОЗНИКНОВЕНИЯ И ПРОЯВЛЕНИЯ ОБИДЫ НА РАЗНЫХ ЭТАПАХ ОНТОГЕНЕЗА ЛИЧНОСТИ.....	105
<i>Гришина Т.А.</i> ЕКОЛОГІЧНА ОСВІТА ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА.....	116
<i>Гуленко А.С.</i> РОБОТА КУРАТОРА СТУДЕНТСЬКИХ ГРУП, СПРЯМОВАНА НА ФОРМУВАННЯ ЦІЛІСНОЇ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА.....	124
<i>Долежалов О. В.</i> ПСИХОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ХАРАКТЕРИСТИКИ ТРУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	132
<i>Завацька Н.С., Завацький В.Ю.</i>	

politychnoyi psykholohiyi NAPN Ukrainy; za zah.red. M.M.Slyusarevs'koho. – K.: Milenium, 2011. – S. 184 – 193.

3. Bekh I.D. Vid voli do osobystosti. – K., 1995. – 220 s.
4. Diduk I. Stanovlennya pravovoyi svidomosti osobystosti v suchasnykh sotsiokul'turnykh umovakh // Rezhym dostupu do <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=6&n=64&c=1442>
5. Dukhnevych V.M. Do rozuminnya sotsial'no-psykholohichnoyi sutnosti polityko-pravovoyi svidomosti // Aktual'ni problemy yurydychnoyi psykholohiyi: zb. materialiv III Mizhnar. nauk-prakt. konfer. – K.: Nats. akad. vnutr. sprav, 2014. – S. 269-271.
6. Muzdubaev K. Psykholohyya otvet'stvennosti. – L.: Nauka, 1983. – 240 s.
7. Nysnevych Yu.A. Polytycheskaya otvetstvennost': ynstytutsional'naya postanovka problemy // Polys, #4 2013. – S. 62-74.
8. Ohrenych N.M. Pedahohichni umovy formuvannya sotsial'noyi vidpovidal'nosti uchniv: Avtoref. dys. kand. ped. nauk. – Mykolayiv, 1997. – 19 s.
9. Sivers Z.F. Do pytannya kontseptualizatsiyi ponyattya «polityko-pravova svidomist'» // Aktual'ni problemy yurydychnoyi psykholohiyi: zb. materialiv III Mizhnar. nauk-prakt. konfer. – K.: Nats. akad. vnutr. sprav, 2014. – S. 287-288.
10. Savchyn M.V. Psykholohichni osnovy rozvytku vidpovidal'noyi povedinky osobystosti: Dys. ... d- ra psyk. n.: 19.00.07. - K., 1997.
11. Tyzhden.ua. U Kyievi z'yavyt'sya vulytsya nebesnoyi sotni // Rezhym dostupu do http://zik.ua/ua/news/2014/02/23/u_kyievi_z'yavyt'sya_vulytsya_nebesnoi_sotni_464040
12. Filosofiya polityky: Pidruchnyk / Avt.-uporyad.: V.P. Andrushchenko (ker.) ta in. — K.: Znannya Ukrainy, 2003. - 400 s. // Rezhym dostupu do http://npu.edu.ua/!e-book/book/html/D/ifon_kif_Filosofiya%20politiku/270.html
13. Yalom Y. Ekzystentsyal'naya psykhoterapyya. M.: Klass, 2008. – 576 s.
14. Novostimira.ua Ukrainську sport smenku ne pustyly na zakrytje Paralympyady yz-za nadpysy «myr» // Rezhym dostupu do: http://rss.novostimira.com/n_6132814.html

Баранова С.В.

К вопросу ответственности личности в структуре политико-правового сознания

В статье выявлены внутрисистемные связи между ответственностью и идентичностью личности в политико-правовом сознании. Показано, что роль осознания человеком собственной идентичности в процессе принятия им ответственности за собственные действия в коммуникативных ситуациях, особенно в политических и правовых отношениях является основным. Считается, что особенности политического сознания личности проявляются как субъективное отражение реальных социально политических формаций. Ответственность личности в политико-правовых отношениях имеет трехмерную модель, которая характеризуется длительностью, особенностями взаимодействия и субъектом. Источником. – 14.

Ключевые слова: политико-правовое сознание, ответственность, идентификация, личностная зрелость.

Baranova S.V.

On the issue of personal responsibility in the structure of the political and legal consciousness

The article revealed intra-connection between responsibility and personal identity in the political and legal consciousness. It is shown that the role of man's awareness of their own identity in the process of acceptance of responsibility for their own actions in communicative situations, especially in the political and legal relations is essential. It is believed that the political consciousness of the individual features are manifested as a subjective reflection of the real socio-political formations. Responsibility of the individual in the political and legal relations is a three-dimensional model, which is characterized by a lengthy process, especially the interaction and the subject of Article 14

Key words: *political and legal awareness, responsibility, identity, personal maturity.*

Баранова Світлана Вячеславівна - кандидат психологічних наук, доцент, докторант Інституту соціальної та політичної психології НАПН України м. Київ.

УДК 364.652:331.56-057.19

Барчі Б. В.

МІРКУВАННЯ ВЧЕНИХ ПРО ФЕНОМЕН «ПРОФЕСІЙНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ БЕЗРОБІТНОГО»

У статті порушується проблема такої важливої соціальної категорії осіб як безробітні у працях вітчизняних та зарубіжних учених. Визначено соціально-психологічні параметри феномена «безробітні». Вказано на сутність і їх особливості в процесі особистісного та професійного самовизначення. Обґрунтовано вплив сутнісних характеристик професійного самовизначення на вибір професії.

Ключові слова: *безробітні, професійне самовизначення, самовизначення особистості, вибір професії.*

Постановка проблеми. Сучасна політико-економічна ситуація в українському суспільстві поглиблює і без того гостру проблему зайнятості населення. Особливо важливого значення набуває оптимізація роботи центрів зайнятості у професійному самовизначенні безробітних з метою їх подальшого працевлаштування. Обґрунтовуючи зміст поняття «професійне самовизначення» доцільним є визначення сутності феномена «самовизначення особистості».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У працях низки вчених самовизначення особистості визначається як самостійний вибір людиною ціннісних орієнтирів, побудова нею свого власного життя, набуття внутрішньої цілісності та адекватної позиції в суспільстві. Тобто, самовизначення може відбуватися у двох аспектах: індивідуальному (збереження і розвиток своєї індивідуальності) і соціальному. В індивідуальному аспекті («Я визначаю себе») відбувається прийняття меж своєї відповідальності за власне життя і долю, свою змістову (сенсову) єдність. У соціальному аспекті («Я визначаю світ») задаються межі відповідальності людини за життя (долю) суспільства (спільноти, групи), результати своєї взаємодії із іншими людьми [1, 7, 8].

Двоаспектність самовизначення зумовлена тим, що людина незалежно від

усвідомлення, є суб'єктом суспільного життя (впливає на сенс життя інших людей, на суспільство в цілому, підтримує в ньому рівновагу, задає обрії розвитку, гальмує або прискорює історичні процеси). Особливо відчутним це стає у період суспільних змін або соціальної нестабільності. Стійкість власної позиції – ефективний засіб зміни позиції оточуючих.

Мета статті – розкрити сутність феномена професійне самовизначення безробітних у вітчизняних та зарубіжних ученнях та обґрунтувати сутнісні його характеристики на вибір їхньої професії.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження Доцільним у цьому контексті є визначення поняття професійного самовизначення. За Е. Зесром, – це самостійне усвідомлення узгодженості професійно-психологічних можливостей людини із змістом і вимогами професійної діяльності, а також знаходження сенсу виконуваної праці в конкретній соціально-економічній ситуації [5]. Іншу точку зору віднаходимо у працях Є. Клімова, де „професійне самовизначення визначається як важливий прояв психічного розвитку, формування себе як повноцінного учасника суспільства, який робить щось корисне...” [6, с. 95]. Основну метупрофесійного самовизначення автор убачав у поступовому формуванні у людини внутрішньої готовності до усвідомленої і самостійної побудови, корекції і реалізації перспектив свого розвитку (професійного, життєвого та особистісного), готовності розглядати свій розвиток у часі і самостійно знаходити значущі сенси у конкретній професійній діяльності. При цьому сенс конкретної професійної діяльності завжди повинен визначатися у контексті всього життя, інакше не буде самовизначення як цілісності.

Представляє інтерес у цьому аспекті й міркування Т.Титаренко про те, що професійне самовизначення більш конкретне, його можна оформити офіційно (отримати диплом тощо) і здебільшого воно залежить від зовнішніх умов. Щодо особистісного самовизначення автор пише, що це більш складне поняття і залежить від самої людини [10].

Суголосний із міркуваннями вченого й Є. Клімов, який наголошує на тому, що професійне самовизначення здебільшого залежить „від сприятливих для даної діяльності умов, а особистісне самовизначення – від самої людини (частіше за все саме за несприятливих умов особистість по-справжньому проявляється і загартовується)” [6]. Основну метупрофесійного самовизначення він убачав у поступовому формуванні у людини внутрішньої готовності до усвідомленої і самостійної побудови, корекції і реалізації перспектив свого розвитку (професійного, життєвого та особистісного), готовності розглядати свій розвиток у часі і самостійно знаходити значущі сенси у конкретній професійній діяльності. При цьому сенс конкретної професійної діяльності завжди повинен визначатися у контексті всього життя, інакше не буде самовизначення як цілісності.

Отже, особистісне самовизначення – більш ширше поняття, ніж професійне самовизначення. Перше міститься в контексті другого – як людина вибудовує сценарій свого професійного життя, залежить від особистості, але професіоналізація теж впливає на особистість, оскільки може її стимулювати або, навпаки, руйнувати, деформувати, виступаючи, таким чином, чинником особистісного саморозвитку.

Питання особистісного й професійного самовизначення привертає увагу широкого загалу науковців, через: а) відповідність потребам народного господарства; б) є ключовою проблемою психології професійного становлення особистості, в якій останнє розглядається як „ядро”, найбільш значущий компонент професійного розвитку людини, і як критерій одного із

станів цього процесу. У такому контексті професійнесамовизначення розглядається у двох напрямках: 1) як вибір професії і 2) як складний динамічний процес, що займає весь період трудової діяльності.

Вчені стверджують, що правильний вибір професії позначається на успішності й продуктивності професійної діяльності в подальшому, реалізації особистісних потенціалів і, як наслідок, задоволеності людиною своїм життям.

Зауважимо, що вибір професії завжди є критичним у розвитку особистості. Цей процес пов'язаний з вирішенням комплексу протиріч, в основі яких – опозиція між індивідуальними та соціальними потребами, які формується під впливом „зовнішніх” і „внутрішніх” мотиваторів, які розглядаються людиною в процесі ухвалення рішення – де краще працювати. В основному це стосується оцінки зовнішньої ситуації відповідності своїх можливостей, інтересів і схильностей обраній професії. Такі зовнішні чинники, як соціально-економічні умови, соціальне середовище, соціальна ситуація, дуже важливі у виборі професії, бо саме вони, на думку Е. Зесера, позначаються на змінах у суб'єкта. До соціально-економічних умов залічують: економічну і політичну ситуацію в країні, зміни ринку праці, місце проживання суб'єкта, освіту батьків.

Цимі спостерігається чимало негативних явищ за яких погіршилася економічна ситуація, знизився рівень життя, збільшилася питома вага розшарування суспільства за рівнем доходів, порушились зв'язки між професійною школою і трудовою сферою, щорічно зростають показники професійної міграції, безробіття. За таких соціально-економічних умов зміни психологія як молоді, так і дорослих. Передусім змінилась система особистісних цінностей і оцінок: різко знизилось відчуття власної гідності, впевненості у завтрашньому дні, а вибір професії став серйозною життєвою проблемою. Як пише В. Москаленко, спостерігається розбіжність інтересів (потягів) і реалій професійного вибору, зростає несумісність оцінок у дорослих і молоді. І, як результат, суттєво зростає складність і важкість життєвих ситуацій особистості [9].

Реальна життєва соціальна ситуація включає кожну людину у різноманітні індивідуальні стосунки з іншими людьми, із суспільством, із країною, із світом професій, із простором можливих видів діяльності тощо. Ці стосунки, на думку П. Якобсона, складають основну програму поведінки людини щодо себе, до найближчого оточення і суспільства в цілому. На певному етапі розвитку особистості взаємини між особистістю і системою, до якої вона включена, змінюються. Спільна діяльність у конкретній соціальній системі детермінує розвиток особистості, а особистість усе більше індивідуалізується, сама обирає ту діяльність, а часом і той спосіб життя, які визначають її розвиток [11].

Вплив зовнішньої ситуації на людину, за О. Леонтьєвим, визначається змістом її діяльності [7]. Вибір професії залежить від зовнішніх чинників – соціально-економічних умов, соціальної ситуації. Специфіка вибору професії у різних соціальних групах залежить від соціальної ситуації.

До соціального чинника належить соціальне середовище, яке впливає на розвиток професійного самовизначення і може бути причиною повторного вибору професії дорослими.

В. Москаленко у поняття „середовище” включає „середовище функціонування структури” і „середовище перебування”, де „середовище функціонування” – сімейне або шкільне середовище, а „середовище перебування” – „оточуюче середовище” у широкому розумінні і „середовище мікрорайону, селища” [9].

Сімейне і шкільне середовище є значущими у професійному виборі також у дорослому віці. Науковці [2, 5, 6, 10 та ін.] виділяють багато моментів, за допомогою яких батьки здійснюють вплив на вибір професії їх дітьми. Безперечно, вплив має як загальна атмосфера, так і професійні сімейні традиції. Хоча батьки можуть і не прагнути вплинути на вибір дітей, але вони роблять це своїм прикладом, особливо якщо діти цілком ідентифікують себе з ними. Іноді вплив батьків проявляється непрямо. Батьки прагнуть, щоб їх діти обрали професію, яка за своїм статусом належить до тієї ж категорії, що і їх власна, але щоб її статус був вищий.

Людина своїм ставленням і діями впливає на іншу людину, стає елементом навколишнього середовища. Чимала кількість опитаних нами випускників загальноосвітніх і професійних шкіл прагне заробляти якомога більше грошей будь-якими засобами, а окремі проявляють готовність задля реалізації своїх інтересів удатися навіть до насильства.

Таким чином, вчені розуміють соціальне середовище і як освітнє (В. Левін), і як життєве (Дж. Гібсон), і як сімейне, емоційне, оточуюче, шкільне (М. Черноушек), і як професійне (Е. Зеср). Утім, мотиви вибору професії неможна безпосередньо виводити із зовнішніх умов і обставин, бо вони завжди переломлюються в життєвому досвіді людини, індивідуальних психічних особливостях, психічному складі. Дійсносоціальні фактори можуть спонукати дорослих до зміни спеціальності або місця роботи, але „не все у поведінці суб'єкта пояснюється дією лише зовнішніх факторів” [5].

У процесі становлення особистості посилюється вплив зовнішніх (соціальних) чинників. Однак зовнішні причини діють опосередковано через внутрішні умови, до яких надлежать: своєрідність психіки особистості, її соціальний і професійний досвід. Кожна особистість, обираючи професію, здійснює оцінку зовнішньої ситуації (позитивних і негативних виробничих чинників) за наступними показниками: розмір заробітної платні, пільги, близькість до помешкання, зручність транспортного сполучення, естетика місця роботи, наявність шкідливих умов виробництва, графік роботи (змінний, сталий або вільний), надійність і престиж установи, міра відповідальності, можливість одночасно з роботою навчатись у вузі, психологічний клімат у колективі, система заохочень і покарань (штрафи тощо).

Оцінку своїх можливостей людина здійснює за такими показниками, як: стан здоров'я, наявність здібностей до даної роботи та професійно важливих якостей, рівень освіти, схильність до роботи без стресів, у вільному ритмі або до монотонної роботи із заданим темпом.

Вибір обраного місця роботи з урахуванням інтересів стосується можливості кар'єрного просування, професійного зростання, прояву особистої ініціативи та творчості на даному підприємстві тощо. Іноді вибір місця роботи на основі інтересу може відбуватися через компенсацію, заміщення однієї потреби іншою.

Б. Ананьєв та ін. зазначають, що на прийняття рішення (зокрема, у професійному виборі) впливають особливості особистості, що формуються під впливом соціального середовища. Інтеграція та становлення основних компонентів особистості утворюють зв'язки із самосвідомістю і перетворюють особистість у суб'єкт індивідуального і суспільного розвитку впродовж всього життєвого шляху людини. Особистість як суспільний індивід виконує певну сукупність суспільних функцій. „Кожна із цих функцій здійснюється шляхом своєрідної суспільної поведінки, будується як відомі процедури поведінки і зумовлюється їх мотивацією

” [6, с. 251].

Професійний вибір як один із етапів, моментів, життєвого шляху особистості розкрито убагатов роботами Б. Ананьєва розглядав вибір професії як один із моментів, що характеризує початок самостійного життя у суспільстві, а питання професійного самовизначення – як момент розвитку індивідуальності на цьому шляху.

За Маслоу А, постійний вибір себе, свого способу життя – це особистість. Якщо цей вибір зроблено неправильно, людина втрачає свою ідентичність, цілісність, інтегрованість [4].

Життєва перспектива особистості, як зазначає К. Абульханова-Славська, тісно пов'язана із способом самовизначення особистості у професії. За результатами проведених досліджень вона визначила декілька типів ідентифікації – самовиразу особистості у професії, а саме [1]:

1) вибір професії, що максимально відповідає особливостям особистості. Життєва перспектива пов'язана з простим відтворенням ситуації, яка виникає у діяльності фахівця і відповідає прагненням особистості;

2) рухливості особистості у професії (заступеннями професійної майстерності). Однак, цей рух скоріше пов'язаний звирішенням професійних завдань, динамікою професії, ніж із розвитком особистісних здібностей;

3) розкриття якостей і здібностей особистості у професії;

4) наявні здібності, творча активність особистості у цілому.

Наоснові цих міркувань К. Абульханова-Славська робить висновок про те, щоможливість розвитку особистості залежить від того, яке значення має професія у її житті.

На суб'єктивних чинниках вибору професії і здійснення професійної діяльності (співвідношення „Я-концепції” з образом професіонала, ідентифікація особистісного „Я” з образом професіонала) зосереджував увагу Д. Сьюпер [12], вивчаючи фази життєвого шляху особистості й обумовлені обставинами типи кар'єри. Ступінь ідентифікації є визначальним у виборі людиною даної професійної діяльності, а образ професіонала виступає як еталон, якщо особистість обирає дану професійну діяльність.

За Глуханюк Н. [2], вибір професії – це перший послідовний життєвий вибір, який змушена робити людина на різних етапах свого життєвого шляху. Саме від ролі життєвих цілей, планів і орієнтацій, процесу формування індивідуального стилю життя, важливою частиною якого є професійна діяльність, яка залежить професійне становлення особистості. Тому найбільш важливим моментом формування життєвої перспективи є співвідношення актуальної життєвої ситуації і життєвих цілей, які складають віддалені життєві перспективи. Відтак, життєва перспектива особистості як детермінанта „процесу, у якому людина сама визначає свою професію і подальший життєвий та професійний шлях, ... формується у взаємозв'язку ціннісних орієнтацій, життєвих цілей і планів у професійній та інших сферах діяльності” [67, с. 41].

На думку вченого мотивація, яка спонукає працювати в тій або іншій сфері, найбільше пов'язана зі сформованою у людини ієрархічною структурою потреб, різною у різних людей. За основу взято запропоновану А. Маслоу структуру людських потреб, які вчений розташовує в порядку зростання – від нижчих до потреб вищого рівня. Це фізіологічні потреби, потреба в безпеці, потреба в любові, в повазі, незалежності, інформації, розумінні, потреба в прекрасному і вища людська потреба – в самоактуалізації особистості. Відповідно до такого підходу людина обирає професію відповідно до переважної потреби: в одних це –

безпека, в інших – повага навколишніх, в третій – матеріальне благополуччя, в четвертих – самоактуалізація[8].

Іншу точку зору сформулював П.Якобсон: „... і у виборі відповідної трудової діяльності, і в характері її виконання позначається комплекс мотивів, де відіграє роль і майбутня перспектива (благополуччя своє й близьких), і соціальне визнання, пов'язане з діяльністю (професія, що викликає до себе повагу), і громадянські мотиви” [11].

Відомо, що мотиваційна сфера займає провідне місце в структурі особистості, виконуючи низку найважливіших функцій. Поведінка і діяльність особистості спонукаються, спрямовуються та регулюються мотивацією – ієрархічною сукупністю мотивів, які складають мотиваційну сферу особистості. Як нам видається важливо не тільки визнання цих функцій мотивів, а й розуміння природи мотивації, її генезису.

Характеризуючи мотивацію професійного вибору, необхідно зважувати на те, що на етапі вибору тієї або іншої професії у структурі особистості формується певний мотиваційний конструкт, до якого входять як усвідомлювані мотиваційні чинники, так і неусвідомлювані. Аналіз цих структурних елементів може, по-перше, пояснити спонукальні причини вибору даної професії, по-друге – побачити перспективний шлях як особистісного, так і професійного розвитку суб'єкта. У ситуації підготовки фахівця можна, за необхідності, вносити певні корективи у процес його розвитку, внаслідок чого сам процес професіоналізації стає керованим і збалансованим. Психологічні механізми особистісного вибору, поява активності людини в деяких ситуаціях вибору, пов'язана з постановкою людиною перед собою надзавдання. Вирішення проблеми зумовлює активність у таких ситуаціях і приводить до розробки психотехнічного аспекту вибору.

Останнє пов'язано з тим, що людина неминуче потрапляє на життєві роздоріжжя, де потрібно робити вибір. За ухилення від вибору або невміння обирати вона змушена розплачуватися маленькими або великими незручностями, власними стражданнями або стражданнями інших, втратою сенсу життя, появою невротичних проблем. Досліджуючи психологічні механізми особистісного вибору, Р. Зігангіров, з'ясував, що поява активності людини в деяких ситуаціях вибору, пов'язана з постановкою людиною перед собою надзавдання. Вирішення проблеми зумовлює активність в цих ситуаціях і приводить до розробки психотехнічного аспекту вибору. За простого вибору завданням суб'єкта є визначення тієї альтернативи, яка найкраще відповідає заданому критерію, щоб надати перевагу їй. За смислового вибору, коли критерії для порівняння альтернатив відсутні, людині слід їх конструювати. Суб'єкт повинен знайти основу для співставлення різних альтернатив і сформулювати критерії їх оцінки. Особистісний або екзистенційний вибір – життєво важливий вибір у критичних життєвих ситуаціях, коли суб'єкту не задані ні критерії порівняння альтернатив, ні самі альтернативи.

Розуміння мотивуючих чинників вибору професії психолога може дозволити вже у межах навчання професії створити спеціальні умови для усвідомлення дійсної причини приходу в дану професію і вивчення неусвідомлених мотиваційних чинників, що заважають більш глибокому розумінню самого себе, своїх почуттів і психологічного захисту, а також більш об'єктивному і конгруентному прийняттю клієнта в майбутній професійній діяльності.

Мотиви вибору професії й місця роботи класифіковані К.С. Чугуною. Автор виділяє: домінантні (стійкий інтерес до професії), ситуативні (вплив привідних життєвих

обставин, які не завжди узгоджені з інтересами людини) та конформістські (або сугестивні), тобто вплив з боку найближчого соціального оточення – поради рідних, друзів, знайомих.

Висновки. Повторний вибір професії можна розглядати як нову спробу професійного самовизначення, пов'язану з переходом до нової професії, оволодінням новими професійними знаннями, вміннями і навичками, адаптацією до нової професії через реконструкцію професійної „Я-концепції”, що вже склалася. На етапі дорослості зміна професії у більшості випадків детермінована суб'єктивними чинниками, пов'язаними із увагою про себе, що склалася.

Література

1. Абульханова-Славская К. А. Стратегия жизни / Ксения Александровна Абульханова-Славская. – М.: Наука, 1991. – 335 с.
2. Глуханюк Н. С. Психология безработицы: введение в тему / Глуханюк Н. С., Колобкова А. И., Печеркина А. А. – М.: МПСИ, 2008. – 325 с.
3. Головаха Е. И. Жизненная перспектива и профессиональное самоопределение / Е. И. Головаха. – К., 1988. – С.30–121.
4. Гунченко М. В. Мотивація праці в умовах трансформації економіки України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.01.01 „Економічна теорія” / М. В. Гунченко. – Дніпропетровськ, 2006. – 17 с.
5. Зеер Э. Ф. Кризисы профессионального становления личности / Э. Ф. Зеер, Ю. Ю. Сыманюк // Психологический журнал. – 1997. – Т. 18. – № 6. – С. 35–45.
6. Климов Е. А. Психология профессионального самоопределения : учеб. пос. / Евгений Александрович Климов. – М.: Академия, 2007. – 302 с.
7. Леонтьев Д. А. Профессиональное самоопределение как построение образов возможного будущего / Д. А. Леонтьев, Е. В. Шелобанова // Вопросы психологии. – №1. – 2001. – С. 57–65.
8. Маслоу А. Мотивация и личность / А. Маслоу – СПб.: Питер, 2007. – 352 с.
9. Москаленко В. В. Соціальнопсихологія: підр. / В. В. Москаленко. – [вид. 2-ге, випр. та доп.]. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 688 с.
10. Титаренко Т. М. Життєвий світ особистості : у межах і за межами беденості : наук. вид. / Тетяна Михайлівна Титаренко. – К.: Либідь, 2003. – 376 с.
11. Якобсон П. М. Психология чувств и мотивации: избран. психол. труды. / П. М. Якобсон. – Воронеж: НПО, 2008. – 304 с.
12. Super D. E. Self-realization through the work and leisure roles / D. E. Super. // Educational and vocational guidance. – 1985. – № 43. – P. 18.

Транслітерація

1. Abul'hanova-Slavskaja K. A. Strategija zhizni / Ksenija Aleksandrovna Abul'hanova-Slavskaja. – М.: Nauka, 1991. – 335 s.
2. Gluhanjuk N. S. Psihologija bezraboticy: vvedenie v temu / Gluhanjuk N. S., Kolobkova A. I., Pecherkina A. A. – М.: MPSI, 2008. – 325 s.
3. Golovaha E. I. Zhiznennaja perspektiva i professional'noe samoopredelenie / E. I. Golovaha. – К., 1988. – S.30–121.
4. Gunchenko M. V. Motivacija praci v umovah transformacii ekonomiki Ukraini : avtoref. dis. na zdotutja nauk. stupenja kand. ekon. nauk : spec. 08.01.01 „Ekonomiczna teorija” /

М. В. Gunchenko. – Dnipropetrovsk, 2006. – 17 s.

5. Zeer Je. F. Krizisy professional'nogo stanovlenija lichnosti / Je. F. Zeer, Je. Je. Symanjuk. // Psihologicheskij zhurnal. – 1997. – T. 18. – № 6. – S. 35–45.

6. Klimov E. A. Psihologija professional'nogo samoopredelenija : ucheb. pos. / Evgenij Aleksandrovič Klimov. – M.: Akademija, 2007. – 302 s.

7. Leont'ev D. A. Professional'noe samoopredelenie kak postroenie obrazov vozmožnogo budushhego / D. A. Leont'ev, E. V. Shelobanova // Voprosy psihologii. – № 1. – 2001. – S. 57–65.

8. Maslou A. Motivacija i lichnost' / A. Maslou – SPb.: Piter, 2007. – 352 s.

9. Moskaleno V. V. Moskalenko V. V. Social'napsihologija: pidr. / V. V. Moskalenko. – [vid. 2-ge, vipr. ta dop.]. – K.: Centr uchbovoiliteraturi, 2008. – 688 s.

10. Titarenko T. M. Zhittevijsvitosobistosti : u mezham i za mezhami bedennosti : nauk. vid. / Tetjana Mihajlivna Titarenko. – K.: Libid', 2003. – 376 s.

11. Jakobson P. M. Psihologija chuvstv i motivacii: izbran. psihol. trudy. / P. M. Jakobson. – Voronezh: NPO, 2008. – 304 s.

12. Super D. E. Self-realization through the work and leisure roles / D. E. Super. // Educational and vocational guidance. – 1985. – № 43. – P. 18.

Барчи Б. В.

Рассуждения ученых о феномене «профессиональное самоопределение безработного»

В статье сделана попытка раскрыть проблему такой важной социальной категории как безработные в трудах отечественных и зарубежных ученых. Определены социально-психологические параметры феномена безработных. Указано на сущность и их особенности в процессе личностного и профессионального самоопределения. Обоснованы значимые характеристики профессионального самоопределения, влияющие на повторный выбор профессии.

Ключевые слова: безработные, профессиональное самоопределение, самоопределение личности, выбор профессии.

Scientists' consideration about the phenomenon of "professional self-determination of the unemployed"

The article opens out such an important social issue categories of persons as unemployed in the works of local and foreign scientists. Socio-psychological settings of the unemployed phenomenon have been defined. It was specified on the nature and the its characteristics in the process of self-determination and the its professional one. Essential characteristics of professional self-determination to choose a profession have been proved in the article.

Key words: unemployed, professional self-determination of personality, career choices.

Барчі Беата Василівна – кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри психології Мукачівського державного університету.

ТВОРЧІ ЗДІБНОСТІ ЯК ПРОФЕСІЙНА ОСОБЛИВІСТЬ МЕНЕДЖЕРІВ

У статті наведено результати дослідження творчих здібностей менеджерів; висвітлюються складові креативності, професійні характеристики менеджерів з продажу, висвітлюються показники творчості в успішних та неуспішних менеджерів. Джерел – 17.

Ключові слова: креативність, творчі здібності, самоактуалізація, успішність – неуспішність, інтелектуальні якості.

Постановка проблеми. Проблема творчості, розвитку творчих здібностей в професійній діяльності, професійного особистісного становлення не втрачає актуальності (Д.Б. Богоявленська, Дж. Гільфорд, А. Маслоу, Я.О. Пономорьов, Р. Стернбер, М. Костік, Є. Свін та інші). Цікавість науковців до креативності, значення креативності в професійному становленні особистості актуальна і сьогодні. В умовах сучасного життя творчість, в значній мірі, стає певним механізмом адаптації особистості до соціальних умов.

Креативність відмічають як одну з важливих особистісних якостей, якою повинен володіти будь-який працівник різних сфер діяльності (економічна, педагогічна та інші). Особливо, це стосується якостей особистості менеджера з продажу, в ході діяльності якого постійно повинні народжуватися нові, нестандартні рішення та погляди на проблему (В. Зінгер, Л. Ланг, Б. Стінберг).

Одним із чинників успішної діяльності бізнес-структур є високий професійний рівень їх працівників. Проблеми професійного та особистісного росту висвітлені в роботах (О.О. Бодальова, В.О. Бодрова, В.О. Толочка, Д.В. Ньюстрома, М. Джонсона, Г. Маршала. Проблемою професійного росту менеджерів з продажу займаються спеціалісти з менеджменту, які висвітлюють дане питання з економічної точки зору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід зазначити, що недостатньо дослідженою залишається проблема креативності як чинника професійного росту суб'єкта праці. Зокрема, недостатньо відомостей відносно впливу вербальної креативності на продуктивність діяльності менеджерів з продажу.

Креативність - якість особистості, що визначає вміння фахівця швидко, красиво ориєнтуватися в ситуації, її вирішенні та досягненні професійної мети і задачі. Творчі здібності означають швидкість, оригінальність, гнучкість професійного мислення. В психології існує багато авторських теорій розвитку та складових творчих здібностей (креативність), особливості прояву, розвитку, відмінності, критерії (Е.Торенс, А.Маслоу та інші).

С.П. Торенс характеризує креативність як процес появи чутливості до проблем, фіксації на них, пошуку рішень, висунення різних гіпотез і їх перевірки. Вчений вважає, що креативність – процес, природний та потрібний людині для визначеності. Відповідно до свого уявлення про творчі здібності Е.Торенс виокремив кілька показників, що можуть характеризувати креативність як складову особистості: гнучкість, оригінальність, легкість, ретельність.

ISSN 2219-2654

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ

**ТЕОРЕТИЧНІ
І ПРИКЛАДНІ
ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЇ**

Збірник наукових праць

№ 3 (38) 2015

Том 2